

כתובת האתר של ישיבת "אשרי האישי" – ההרצאות של הרב יוסף צ. בן-פורת

www.emuna.info

שיחתו השבועית של

ראש הישיבה – הרב יוסף צ. בן-פורת

הכל צפוי – ולמרות זאת – הרשות נתונה!

פרשת וישב תשע"ג

העימות של יוסף מול אחיו מעלה שאלות קשות

"וַיֵּלְכוּ אַחִיו לְרַעוֹת אֶת צֶאֱן אַבְיָהֶם בְּשָׂכָם" (בראשית לו, יב) ופירש"י:

"לרעות את צאן - נקוד על את שלא הלכו אלא לרעות את עצמן (ב"ר)".

כתב הגאון הגדול מרן רבי חיים קניבסקי שליט"א בספרו "טעמא דקרא":

"וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכס פירש"י נקוד על את

מלמד שלא הלכו אלא לרעות את עצמן. נראה דהתורה הודיעה זאת

להשמיענו שאילו היו הולכין רק לדבר מצוה לא היה יכול לבא לידי

דברים כאלו דמצוה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא מיצה"ר כמ"ש

בסוטה (כא, א) אבל כיון שגם בתחלה היתה כונתם לרעות את עצמן נכשלו

בזה" (וישב, עמי' כז) .

בטרם נתחיל לעיין ולבדוק את משמעות חטאם של אבותינו הקי עלינו להבין,

כובד הסוגיא בה אנו עוסקים. מו"ר הגה"צ עמוד היראה והאמונה, רבי יחזקאל

לווינשטיין זצ"ל, המשגיח בישיבות מיר בחו"ל ופוניבז', התייחס לעניינים אלה

רבות:

"זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם המות" (יומא עב, ב)

כאשר האדם זוכה אזי התורה מעלה אותו עד לדרגות הרמות והנישאות,

אמנם בשעה שאינו זוכה ואינו ראוי ומקובל לפני המקום, **התורה גופא**

בעצמה מורידה ומביאה אותו לידי שאול תחתית. ולדוגמא, **פרשיות**

השבועות האלו, העוסקות במכירת יוסף, יכולות להביא אותו לידי



מחשבות ותהיות היאך הגיעו האחים שבטי י-ה לידי מעשה זה של מכירת

אחיהם לעבד, **ומחשבות אלו מסוגלות לדרדר אותו עד לידי חוסר הבנה**

וכפירה בדברי תורה ובחז"ל הקדושים" (אור יחזקאל ח"ז עמ' לה) .

בפרשה זאת עלינו למצוא מענה למספר שאלות קשות ביותר.

- א. כיצד אחי יוסף, שצדיקים גדולים היו, החליטו להרוג את אחיהם?
- ב. למה אין אנו מוצאים שום ביקורת ושום עונש בתורה, על החלטה זו? הלוא, אדם שרוצה לרצוח, אף אם אינו מצליח בכך, לפושע גדול יחשב.
- ג. איך ביצעו האחים חטא כל כך חמור של 'גונב איש ומכרו'?
- ד. הלוא יוסף, צדיק וחסיד היה, למה מגיע לו עונש כל כך כבד?
- ה. למה יוסף לא אמר לישמעאלים שקנו אותו ומכרו אותו לפוטיפר, שייקחוהו ליעקב והוא ישלם להם כדי לפדותו, כל הון שבעולם, הרבה יותר ממה שישלם פוטיפר.

בכל פרשת מכירת יוסף אנו מוצאים הן בפסוקים והן במדרשי חז"ל, שני כיווני זרימה מנוגדים. מחד, נבואה עתיקת יומין, שנאמרה לאברהם אע"ה, בברית בין הבתרים (בראשית טו, יג) "וַיִּדְעַתְּ דָּעַתְּ כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה". ומכאן, שיעקב ובניו חייבים לרדת למצרים בשלב מוקדם או מאוחר! מאידך, מתארת לנו התורה הק' מערכת יחסים בין בני יעקב, אשר בה כולם מתאחדים בשנאתם ליוסף. **התורה מייחסת לאחים רגשי שנאה וקנאה כלפי יוסף**, וברור לכל, שאלה רגשות שלילים שלא יכירם מקומם גם אצל אנשים 'בינוניים', ודאי לא אצל אבותינו השבטים הק'. הקנאה הביאה לשנאה והשנאה הביאה לרציחה, שנבלמה ברגע האחרון והפכה להריגה – להשליך אותו אל בור ולהשאירו בודד במדבר – ובסופו של דבר, בוצע גירוש בצורת מכירת יוסף לעבד. יש להדגיש, שמכירת אדם איננה פחות חמורה, על פי דין תורה, מאשר רציחה. על שניהם הוזהרנו בעשרת הדברות, והעונש של שניהם הוא מיתת בית-דין!

נקודה נוספת שחייבת הבהרה, מהי התשתית המוסרית וההלכתית, שעליה בנו אחי יוסף את צורת הפעולה כלפיו? שהרי ברור לכל, שאותם אנשים שגדולים עד מאוד היו, לא פעלו בלי ישוב הדעת. יתר על כן, גם עשרות שנים מאוחר יותר, כשהם עושים חשבון-נפש, על שום מה הם סובלים מהתנכלויות במצרים, אנו שומעים אותם (שם מב, כא) "וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אֲבָל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהַתְּחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמַעְנוּ עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת", שהם מתחרטים על כך, שכשיוסף התחנן וביקש סליחה ורחמים, לא נענו לו, אלא, עמדו על מימוש החלטתם, בבחינת 'יקוב הדין את ההר'. ברם, אין אנו שומעים **שום חרטה על עצם המעשה**, לא על החלטה הראשונית להורגו ולא על המעשה הסופי,



מכירתו לעבד. הרי לנו, שההחלטה שהתקבלה על דעת כולם, עמדה על יסודות מוצקים, לפחות מנקודת המבט שלהם.

למה האחים דנו את יוסף למוות?

הנה, בספרים מבואר (ספורנו לו, יח), שבני יעקב דנו את יוסף על פי דין, כ'רודף' המבקש להורגם ולנשלם מן העולם הזה ומן העולם הבא. זאת מפני, שהוא הוציא את דיבתם רעה אל אביהם, כמו שאמרו חז"ל (רש"י בראשית לו, ב) שחשודים על העריות ואוכלים אבר מן החי, שתי עבירות חמורות, שאפילו בן נח חייב עליהם מיתה. מאחר ויעקב מאוד, מאוד אהב את יוסף, סביר שהוא יקבל בסופו של דבר את עדותו. לפי ההלכה, בן נח יכול להיות מורשע על פי עדותו של עד אחד, אפילו אם אותו עד הוא קרוב משפחה שלו ויכול להיות נידון על פי דין אחד. אם אמנם, יקבל יעקב אביהם את עדותו של יוסף, הרי שהוא יהרגם וזאת על פי דין תורה. גם אם יברחו, הרי שהוא יכול לנדות אותם וגורלם יהיה, במקרה הטוב ביותר, כגורל ישמעאל ועשו. מאחר, והם ידעו שאין שמץ של אמת באותם סיפורים של יוסף, הרי לא נותרה להם ברירה, אלא, להתגונן על ידי הריגתו, זאת על פי ההלכה הידועה: 'הבא להורגך השכם להורגו!' (ברכות נח, א).

למה יוסף לא ביקש מהישמעאלים שיחזירוהו לאביו?

יש להדגיש, שלמרות שיוסף ידע ששונאים אותו, הוא המשיך לאהוב אותם **בלב ונפש**. ונראה לי, שאפשר להביא לכך ראיה חד משמעית. בראשית המאמר, נשאלה השאלה, למה הוא לא הציע לישמעאלים, להחזירו ליעקב ולקבל הון עתק תמורתו? **מעניין, שלא מצאתי מי ששאל שאלה פשוטה זו, שהשכל הישר מחייב לשאול אותה**. לאור הדברים הנ"ל, נראה לי, שההסבר היחיד האפשרי הוא: יוסף ידע, שאם יחזירו אותו הישמעאלים ליעקב, הרי שייוודע לו כל מה שהתרחש. שהאחים תפסו את יוסף ומכרוהו, ואז ללא צל של ספק, הוא, או יהרגם, או ינדם ויחרימם, בכל מקרה הם יהיו מחוסלים, הן בעולם הזה והן בעולם הבא. לא יעלה על הדעת, שיעקב שהוא איש האמת – "תתן אמת ליעקב" – לא ידון אותם דין אמת. ברור, שלא יהיה משוא פנים לפניו. העדיף אפוא יוסף הצדיק, לסבול ככל שייגזר עליו, ובלבד, שלא יפגעו אחיו. היש אוהב גדול מזה!?

הרי לפנינו, עימות קשה מאוד בין יוסף לאחיו. המפרשים הסבירו, מה היו המעשים של אחי יוסף, שגרמו לו, לאותה טעות איומה, שחשדם באותן עבירות חמורות. אין זה מענייננו להיכנס ברגע זה, לאותם הסברים. מה שברור מעבר לכל ספק, שיוסף פעל בתום לב! גם הפסוק אינו מייחס לו רגשות קנאה ושנאה כלפי אחיו הגדולים, ואם סיפר מה שסיפר, היה זה מתוך כוונה טובה הבאה מלב אוהב,



שאביו הצדיק, יאמר לאחיו המבוגרים דברי מוסר ותוכחה ויחזירם למוטב. הרי לפנינו מצב מאוד קשה ומאוד מוזר, אנשים גדולים שאין ערוך להם, מתעמתים זה כנגד זה, אחד מול עשרה, עד שמתרחש אותו אסון נורא, ויוסף נמכר למצרים.

רק על הרצון יש לאדם בחירה חופשית, אבל לא על המעשים!

למה התפתח התרחיש הנ"ל? את הפסוק "לְמָה תִּתְעַנּוּ ה' מִדְרָכֶיךָ" (ישעיה סג, יז) פירשו חז"ל (בר"ר פד, יח) "כשרצית נתת בלבם לאהוב וכשרצית נתת בלבם לשנוא". ובספר "מתנות כהונה" כתב: "תתענו - פי' אתה מתעה ומטה לבנו לכל אשר תחפוץ". מגלים לנו חז"ל שלא היתה שנאת האחים שנאה פשוטה אלא, הכול היה יד ה' ומעשיו. **והקב"ה נתן בלבם את השנאה ליוסף**. הרי לנו, שחז"ל לא ראו באותה מערכת יחסי-עוינות נוראה שהתפתחה עניין של מקריות. אלא, תהליך שיש בו תכליתיות מסוימת. ואכן, מצאנו בחז"ל על הפסוק (שם לו, יד) "וַיִּשְׁלַחְהוּ מֵעֶמְקַת חֲבֵרוֹן וַיָּבֵאוּ שְׂכָמָה" - "והלא חברון בהר שנאמר 'ויעלו בנגב ויבא עד חברון' אלא (ב"ר) מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים (לעיל טו) 'כִּי גַר יִהְיֶה זְרָעְךָ' (רש"י שם). כל גלגול מכירת יוסף היה רק בגדר עצה לקיים את הגזירה שנגזרה בברית בין הבתרים, ורצון ה' היה שהגזירה תתקיים רק בדרך זו של מכירת יוסף. לפי זה נמצא שבכל מעשיהם, הם היו מוכרחים! ואם כן, לכאורה, הרי מעשיהם בגדר אונס והכרח, וממילא אין באחים חטא ועון כלל על מכירת יוסף, ומכל מקום מצינו שהקב"ה תבע את האחים והענישם על מכירת יוסף באופן חמור. כידוע שעונש עשרה הרוגי מלכות גם הוא היה על חטא זה! והדברים טעונים הסבר.

העניין יתבאר לפי מה שכתב בחובת הלבבות (שער הבטחון, פ"ד):

"כי מעשי העבודה והעבירה לא ייתכנו לאדם, כי אם בהיקבץ שלשה דברים: האחד - הבחירה בלבנו ומצפוננו, והשני - הכוונה וההסכמה לעשות מה שבחר בו, והשלישי - שישתדל לגמור המעשה באבריו הנראים ויוציאהו אל גדר המעשה. ומה שאינו נעלם ממנו בהם, כבחירת העבודה והעבירה והכוונה וההסכמה על המעשה, הבטחון על הא-להים בזה - טעות וסכלות, כי **הבורא, יתברך, הניח ברשותנו בחירת עבודתו והמרותו**, כמו שכתוב (דברים ל, יט) 'ובחרת בחיים', **ולא הניח ברשותנו השלמת המעשה בעבודה ובעבירה**, אלא בסיבות שהן חוץ לנו, מזדמנות בקצת העתים ונמנעות בקצתן".

הבין המשגיח זצ"ל מדברי חוה"ל, כי מה שמוטל על האדם לעשות בעצמו, הוא רק הבחירה בלב וההסכמה. ועל זה אין לו לבטוח בהשי"ת, אלא, חייב להתאמץ ולבחור בעצמו. וכל אשר בוטח בדברים אלו על השי"ת, הרי תעה מהדרך



הישרה. ברם, השלמת המעשה ועשייתו בפועל, אינה תלויה כלל ברצון האדם, אלא, הכול תלוי רק ברצון השיי"ת. לעתים, נותן הקב"ה אפשרות לאדם לעשות ולפעול כפי בחירתו, ולפעמים נמנעת עשיית המעשים מהאדם. הכול תלוי כפי זכויות האדם, לפעמים אף שבחירתו ראויה ונכונה, מכל מקום נמנעת ממנו עשיית המעשים בפועל, כי אין לו זכויות שיגמרו המעשים כפי כוונתו והבנתו. אז, יקבל האדם שכר, רק עבור כוונתו ובחירתו הטובה. אבל אם, יזכהו מן השמים אף לעשות את המעשים הטובים בפועל, כפי בחירתו וכוונתו, הרי שיקבל שכר נוסף גם עבור המעשים שעשה. נמצא שלפי זכויותיו יקבל שכרו, כיון שעשיית המעשים תלויים בזכויותיו, אף שכרו נמצא תלוי כפי זכויותיו.

מה הסיבה האמיתית לחטא העגל ולחטא דוד המלך?!

"אמר רבי יהושע בן לוי לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שנאמר... והיינו דאמר רבי יוחנן משום רשב"י לא דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל ראוי לאותו מעשה. לא דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב "וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי" (תהלים קט, כב) ולא ישראל ראוי לאותו מעשה דכתיב "מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לִירְאָה אֶתִּי וְגוֹי פֶלֶא הִימִים" (דברים ה, כו), אלא למה עשו לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד ואם חטאו צבור אומרים לו כלך אצל צבור וצריכא וגו' " (ע"ז ד, ב).

ההסבר בדברי חז"ל: מאחר וראינו, שבמעמד הר סיני הגיעו ישראל לדרגה גבוהה ונעלה מאוד, עד כדי כך, שהקב"ה בעצמו מבקש שיהיה לבבם במצב זה, כל הימים, אם כן, קשה להבין בדרך השכל, איך נפלו, באופן פתאומי לחטא העגל. מכאן הסיקו חז"ל, כי חטא העגל נגרם להם לישראל, כדי לתת פתחון פה לבעלי תשובה, שיאמרו כי אם ישראל זכו לתשובה שלימה על חטא העגל, כל החוטאים יכולים לשוב בתשובה שלימה לפניו. וכך גם ביחס לדוד המלך שכתוב שהתנקה כליל מיצר הרע, אין מובן כיצד נפל לאותו החטא. ומכאן מסקנה, שהוא הופל אל תוך החטא, כדי לעודד יחידים שיחטאו, שלא אבדה תקוותם. כמו שדוד העי"ה זכה להגיע למדרגות נישאות לאחר שחזר בתשובה, כך יוכל גם כל חוזר בתשובה, להגיע לדרגות גבוהות. שאל המשגיח זצ"ל, לכאורה, מעתה כיון שחטאים היה מוכרח להיעשות לפי גזירת השי"ת עבור מטרה מסוימת וכדומה, אם כן, לא היו צריכים להיענש כלל עבור חטאתם. ומכל מקום, רואים אנו, כי נמצא פגם במעשיהם ונענשו על חטאתם? ובתשובה מפליג הוא לעבר דברי הרמב"ן המפורסמים, עליהם היה חוזר השכם והערב: (שמות יג, טז) " שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים



בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, **ואם יעבור עליהם יכריחנו עונשו**, הכל בגזרת עליון".

הרצון הא-להי והבחירה החופשית, כיצד פועלים יחדיו?

יסוד האמונה שהכול מתנהל בעולם בהתאם לאמות מידה של שכר ועונש, הנגזרים מקיום או אי קיום המצוות. אולם, את עיתוי השכר והעונש רק הקב"ה קובע. כמו שביאר הרמב"ם (ה' תשובה ו, א) יתכן ויעשה האדם מצוה **ואת השכר יקבל לאחר שנים רבות**. וכך גם ביחס לעונש המגיע לו, עבור עבירה שעבר.

ביאר אפוא המשגיח זצ"ל את מאמר חז"ל הנ"ל כך: היה צריך להתרחש בעולם, חטא גדול של צבור גדול, שתהיה ממנו אחר כך, חזרה בתשובה. ברם, אותו צורך המתין, כביכול, עד שנוצר איזה חטא קל, איזשהו סדק במעשיהם של ישראל, ואז הסדק הפך למפולת, החטא הפך לרעידת אדמה וזאת מפני הצורך הנ"ל. כך גם אצל דוד – היה צורך שאדם גדול יפול אל חטא כבד, יחזור ממנו בתשובה שלימה ולאחר מכן, יגיע לדרגות גבוהות. כדי שהוא ישמש דוגמא לדורות יבואו, ששערי תשובה לא ננעלו. אולם, אם באמת היה בשיא השלמות, הדבר לא היה יכול להתרחש. אולם, ברגע שהוא תעה וחטא ולוא בחטא קל, והייתה עליו תביעה, אפילו קלה שבקלות, כבר יכלה מידת הדין להפילו לחטא כבד, וזאת מפני הצורך הקמאי.

וזאת על משקל מה שמצאנו בדברי חז"ל והובא ברמב"ן (דברים יא, ו) שאינו דומה הזכויות שצריך אדם בריא כדי שלא יחלה, לבין הזכויות הנצרכות לחולה להבריא ממחלתו האנושה. כי החולה זקוק לזכויות נוספות כדי לצאת ממחלתו. כך גם, אינו דומה הזכויות הנצרכות בשעת מדת הדין, כש"א חז"ל (ב"ק ס, א) כי בשעה שמדת הדין מתוחה אין מבדיל המשחית בין צדיק לרשע. כלומר, אף שבשעת מעשה העבירה לא נענש החוטא, הרי שהיא לא נמחקה, אלא, עומדת וממתינה עד לשעה שמידת הדין תהיה מתוחה ואז, יקבל את פרי מעשיו הרעים ויענש עליהם.

הוא המשיל זאת, לאדם שרגיש למחלה מסוימת, שבשעה שהמחלה מתפרצת אצל אחרים, עליו להישמר שבעתיים. ואפשר לתת דוגמא יותר עמוקה: ידוע, ששפעת הינה מחלה לא קשה, אולם, 'סיבוכי-שפעת' הינם דבר מסוכן מאוד. והסבירו המומחים, ששפעת מסמלת כְּשֶׁל של המערכת החיסונית, בשעה שנוצרים סדקים באותה מערכת, יכולים חיידקים ווירוסים שונים להסתנן לתוך הגוף, ולפגוע בו באופן קשה.

דוגמא יותר מוחשית: יכול להיות בנין שנוצרו בו סדקים, ולמרות זאת, הוא יכול לעמוד שנים רבות, ואין נשקפת שום סכנה לדריים בו. ברם, אם תהיה רעידת אדמה, הרי שהסדקים שנמצאים בו, יגרמו לקריסתו של הבניין. מבחינה חישובית, אנו נעמוד פעורי פה, הנה לפנינו שני בניינים זהים בצורתם, שווים בחומרי הבניה



ממנו נבנו, ולמרות הכול, רעידת האדמה גרמה לקריסתו של האחד, ואילו שכנו, נשאר עומד, ללא שום פגע. הפתרון לחידה, ידוע רק למי שמצוי בסוד הקירות אשר מתחת לציפוי הטיח ולשכבת הצבע. בבנין שקרס היו סדקים, למרות שמבחוץ לא היו נראים, לכן רעידת האדמה הכריעה אותו והרסה אותו כליל. בבנין הסמוך, לא היו סדקים, לכן גם רעידת אדמה קשה לא הצליח למוטטו.

מאחר ועל יוסף היה קיטרוג, שסיפר לאביו לשוה"ר, שאחיו מכנים את בני השפחות 'עבדים', הוא היה חייב לקבל את עונשו, **מידה כנגד מידה** ולהיות תקופה מסוימת **עבד**. ונ"ל שהסיבה שנגזר עליו להיות עבד **עשר שנים**, זה בגלל שהוציא דיבה על **עשרה אחים**. אולם, לבוי"ת, הכל-יכול, יש אין ספור אפשרויות, כיצד יצא עונש זה לפועל. הדרך הפשוטה ביותר היתה יכולה להיות, ששודדים יחטפו את יוסף בהיותו בדרכו וימכרו אותו למקום כלשהו, להיות עבד. ויתכן שכך היה הדבר מתרחש, אילו לא היה לאחים שום חטא ועוון. אולם, מאחר שהיה עליהם חטא מסוים, בעצם העובדה שהתנהגו, בצורה חשודה, באופן שיכל להתפרש כאילו, שעוברים עבירות של גילוי עריות ואכילת אבר מן החי! המפרשים, נותנים מספר מצבים אפשריים במעשי האחים, שיכלו לגרום ליוסף לחושדם במעשים אלה, ולהוציא דיבתם. אם כן ברור, שהם לא התנהגו בצורה הולמת. שכן חז"ל (יומא לח, א) דרשו מן האדם להתנהג באופן שיקוים בו (במדבר לב, כב) **"וְהִיִּיתֶם נְקִיִּים מִה' וּמִשְׂרָאֵל"**. אסור לו לאדם לעשות פעולה ולפעול בדרך שעלולה להראות כאילו הוא עושה מעשה חטא. עד כדי כך, דקדקו חז"ל שאסור לאדם לצאת מבית חברו, ולהחזיק חפץ של עצמו, טמון דרך מעילו, באופן שיראה על ידי עוברי אורח, כאילו הוא גנב את החפץ ומחביאו כדרך הגנבים! חטא נוסף שהיה אצל האחים, היה הקנאה ביוסף. שכן, קנאה היא עבירה חמורה ביותר. עוד חמורה ממנה השנאה, כמו שכתוב **"וישנאו אותו"**. לכן, הקיטרוג שהיה עליהם, גרם לכך, שהגיעו לעבירה חמורה ביותר – שהרי עבירה גוררת עבירה – של 'גונב איש ומכרו'. אולם, רמז לנו רש"י, על פי פירוש המהר"ל, שמצב זה נוצר על ידי 'סדק' נוסף והוא שירעו את עצמך – התמסרו להנאות של אכילה ושתייה, אשר אצל אנשי מעלה אלה, היה זה פגם גדול. כל אותם גורמים, חברו יחדיו ונוצר מצב, שמכירת יוסף לעבד, לא תתבצע על ידי פושעים נוכרים, אלא, על ידי אחיו בני יעקב.

מכירת יוסף וגזירת הגלות מתוזמנים יחדיו

יש לבאר אפוא, שמכירת יוסף, נגרמה מחמת שנפגשו כאן שני 'צירי-השגחה'. לשם המחשה, נגדיר זאת כך, הציר האחד נע **מן העבר אל העתיד**. **הגלות למצרים הייתה חייבת להתרחש**, כדי לקיים את העצה העמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון – אברהם אע"ה – שנאמר לו: **"כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם"**. הציר השני



נע ברמה אופקית – כלומר, ברמה של ההווה. **יוסף היה חייב להימכר בתורת עבד** ולא משנה לאיזו ארץ ולאיזה עם. זאת כעונש של מידה כנגד מידה, בגלל שהיה עליו קיטרוג, שסיפר לשון הרע על אחיו, שקוראים לבני השפחות **עבדים**. יעויין (בר"ר פד, ז). כל ציר יכל לממש את עצמו בהרבה אפשרויות, אולם, בעיתוי זה, נפגשו והשתלבו שני הצירים זה בזה, וכך יצא אל הפועל מכירת יוסף **כעבד דווקא למצרים**. בתקופה הראשונה היה עליו להיות עבד כדי לכפר על חטאתו. כאן השתלב ציר שלישי, **החלומות של יוסף שהיו חייבים להתקיים**. לפיהם עליו להתמנות למלך. אי לכך, לאחר שסיים לרצות את העונש על חטא לשון הרע, היה עליו להתמנות למלך, כדי שעל ידי זה, יתקיימו חלומותיו. וכל זה היה מוכרח מצד חוקי הבריאה! יש חוקים שנבואות חייבות להתקיים מחד, ועונשים חייבים להינתן, מידה כנגד מידה, מאידך. אגב זאת, התבארו דברי הרמב"ן, ששאל למה יוסף לא הודיע לאביו שהוא חי ושהוא נמצא במצרים. בשלמא במשך התקופה הארוכה שהיה עבד, ברור, שלא היה בידו אפשרות לשלוח מכתב או שליח לאביו. אולם, לאחר שכבר היה משנה למלך, והייתה לו האפשרות להעביר מכתב לאביו, למה לא עשה זאת? ותירץ, שיעקב ידע שהחלומות אמת והם צריכים להתקיים. ובאם יודיע לאביו שהוא נמצא במצרים, אזי, אביו ואחיו יבואו לבקרו, כבקר אח את אחיו. וברור, שהם לא יכרעו וישתחוו לו, שהרי אין אח משתחווה לאחיו. בעוד שעל פי החלום, עליהם להשתחוות לו, על כן, עליו להמתין עד שהדברים יתבצעו באופן הזה. אי לכך, עם כל הכאב והסבל, על שהוא גורם לאביו, בכך שהוא משאיר אותו בצער ועצב כל כך הרבה שנים, הוא הבין שזו גזירה מן השמים, לכן אסור לו לשנותה, אף במחיר של ויתור על מצוות כיבוד אב.

המחשבות הנופלות בלב האדם לנסותו באו!

נשאר לנו לישב את דברי המדרש שהובאו בתחילת המאמר, שהקב"ה הוא זה שנתן בליבם של האחים לשנוא את יוסף. ואם כן, למה יש עליהם עונן? ההסבר הוא כך: כל מה שרואה האדם, שומע או מרגיש, חושב או חולם, הכול כלים להעמידו בניסיון כמו שכתב הרמח"ל (מס"י פ"א) "כל עניני העולם בין לטוב בין לרע הנה הם נסיונות לאדם". אם כן, נכון שהקב"ה גורם לאדם שתיפול בדעתו מחשבת שנאה או את מחשבת האהבה, ברם, בידו של האדם לדחות את מחשבת השנאה או אהבה, באם הן אסורות על פי ההלכה, או לקרבן ולטפחן אם הן מותרות על פי ההלכה. אם כן, כשבאה השנאה ללבם של האחים, היה עליהם להרחיקה על הקצה האחרון, ומשלא עשו כן, הרי שמכאן התחיל החטא. כמו שכתב רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל: "אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח" (קהלת ה, ח), והמחשבות נופלות בליבו של האדם מבלי שיש לו כל שליטה עליהן, אם כן, למה נענש אדם



עליהן? כמו שאמרו חז"ל (יומא כט, א) הרהורי עבירה קשים מעבירה. ותירץ, שאין האדם נענש על כך שנפלה בליבו מחשבה רעה, אם אמנם גרש יגרשנה! כפי שמגרש האדם את הזבוב או את היתוש שבאו לטורדו או לעוקצו. אם ינהג כך, הרי לא זו בלבד שלא יענש על אותה מחשבה, אלא אף יקבל שכר על כך שעמד בניסיון ולא המשיך להרהר בה. אולם, אם יפנה ליבו לאותה מחשבה, שהפיל יצר הרע בליבו, ימשיך להרהר בה, לפתחה וליהנות מפרי דמיונה, הרי שאז ענוש יענש עליה. והרי כפי שהכתוב מעיד, האחים חטאו בשני אלה, בקנאה ובשנאה. אולם, **אילו לא הייתה הגזירה הקדומה** שחייבים לגלות למצרים, ואילו, לא היה שום חטא וקטרוג על יוסף, אזי יתכן שעונשם היה מתרחש באופן אחר ובזמן אחר. אולם, מאחר ועל יוסף נגזר להימכר לעבד למצרים, הרי שעונשם היה הנתיב לאפיק זה, שחטאם יובילם לעבר העבירה של מכירת יוסף.

אם כן, יצא לנו ביאור נפלא מאוד, אמנם, נכון שהסיבה הראשונית שהביאה את האחים למכירת יוסף, הייתה מפני שיצאו "לרעות את עצמן" – למצוא עת או פנאי להנאות עולם הזה של אכילה ושתייה, ולא עוד שזה מתבצע בעת רעית צאן אביהם. שהרי בהתאם לדרישות התורה מן האדם, היה עליהם לנהוג, כפי שנהג אביהם בעת עבודתו. והרמב"ם (הל' שכירות יג, ז) העתיק זאת הלכה למעשה "חייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן".

אולם, גם הפירוש השני נכון, "יצאו לרעות את עצמן", כלומר מהמעשה שלהם יצאה תוצאה, שהם יתפרנסו ממנה בעוד עשרים ושתיים שנה, כלומר, מכירת יוסף. הרי לנו מעשה אחד, שנגרם בגלל שהיו שני צירי פעולה שנפגשו בו זמנית בנקודה אחת. וכך נוצר החטא של מכירת יוסף, שהביא לגלות מצרים.

המשמעות העמוקה הנובעת ממאמר זה, שעל האדם להיזהר אפילו מחטאים קלים. מאחר, ויתכן שהם עלולים להתפתח לחטא גדול מאוד ולאסון כבד ונורא!

סיכום: השגחת והנהגת הקב"ה בעולמו, עמוק עמוק מי

ידענו! הרבה שלוחים לו למקום, אין קץ למספר האפשרויות של הבוי"ת להוציא רצונו אל הפועל. אי לכך, הגזירות תצאנה תמיד אל הפועל בעיתוי האמיתי. אולם, באמצעות מי ובאיזה אופן, הדבר תלוי בבחירתו של האדם. הבחירה החופשית של האדם קובעת אם הוא יהיה כלי להוצאת רצון ה' לפועל בדרך הטובה או באופן הרעה! האחים חטאו ויוסף חטא, לכן נענשו כולם והנבואה לאברהם נעשתה באופן של מכירת יוסף.

